

UOT-811.11-112

Səhifə: 180-185

<https://doi.org/10.59849/2663-8967.2026.1.180>

Könül Salmanova

Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti

e-mail: konul.salmanova@atmu.edu.az

<https://orcid.org/0009-0000-7907-5424>

İNGİLİS DİLİNDƏ MƏCAZLAŞMA PROSESİNDƏ METAFORA VƏ METONİMİYANIN ROLU

XÜLASƏ

Bu məqalədə ingilis dilində məcazlaşma prosesi linqvistik və semantik aspektdən təhlil olunur. Tədqiqatın əsas məqsədi dil vahidlərinin məna genişlənməsində və yeni semantik əlaqələrin formalaşmasında məcazlaşmanın rolunu müəyyənləşdirməkdir. Məqalədə məcazlaşma fenomeni ümumi çərçivədə araşdırılır, əsas diqqət isə metafora və metonimiya kimi aparıcı məcaz növlərinə yönəldilir. Metafora konseptual sahələr arasında analoji əlaqələr qurmaq yolu ilə abstrakt anlayışların ifadəsinə imkan yaradan əsas idrak mexanizmi kimi dəyərləndirilir. Metonimiya isə eyni konseptual sahə daxilində hissə-bütöv, səbəb-nəticə və yaxınlıq münasibətlərinə əsaslanan semantik köçürmələr vasitəsilə dilin ifadə imkanlarını genişləndirən vasitə kimi təhlil edilir. Məqalədə metafora və metonimiyanın qarşılıqlı əlaqəsi, eləcə də onların leksik-semantik dəyişmələrdəki funksiyası göstərilir.

Açar sözlər: məcazlaşma prosesi, konseptual metafora, metonimiya, metaforik xəritələşmə, mənbə sahəsi, hədəf sahəsi.

Giriş: Məcaz insanın dil vasitəsilə dünyanı qavrama üsullarından biridir. O, dilin həm poetik, həm də konseptual səviyyəsində formalaşaraq ünsiyyətin əsas semantik mexanizmlərindən birinə çevrilir. Xüsusilə ingilis dili kimi uzun tarixə və zəngin yazılı ənənəyə malik olan bir dildə məcazlaşma prosesi dilin mənacə inkişafını, semantik transformasiyalarını və diskursiv strukturlarını öyrənmək üçün mühüm açar rolunu oynayır.

Dildə olan məcazlar həm insanların gündəlik nitqlərində həm də daha spesifik yəni, bədii və yaradıcı mətnlərdə işlənir. Dil çoxvariantlı hadisədir. Bu o deməkdir ki, insanlar aid olduqları sosial qrup, cəmiyyət, məkan və digər faktorlardan asılı olaraq şifahi və yazılı nitq nümayiş etdirirlər. Keyfiyyətli yazılmış bir bədii yazı nümunəsində sözlərin vərdiş etdiyimiz mənasından daha geniş və artistik tərzdə istifadəsini görə bilərik. Ancaq bu söz və ifadələrin mənalari nə qədər genişlənsə də oxucu kütlə tərəfindən asanlıqla başa düşülür. Hətta bəzi yazıçı və şairlərin öz əsərlərində işlətdiyi metaforik ifadələr dilin unikal və parlaq vahidlərinə çevrilmişdir. U.Şekspir, E.Dikinsonun metaforaları insanların yüksək koqnitiv bacarıqlarının mövcudluğunu sübut edir. Bu səbəbdən də keyfiyyətli ədəbi əsərlər həm dilçilərin, həm də koqnitiv sahə üzrə tədqiqatçıların daim diqqət mərkəzində olmuşdur. İngilis dilində məcazlaşma prosesi dilçilik elmində müxtəlif nəzəri yanaşmalar çərçivəsində təhlil olunmuşdur. Ənənəvi ədəbi yanaşmalar məcazı bədii üslubun estetik elementi kimi dəyərləndirirdilərsə, müasir dilçilikdə məcaz daha geniş – koqnitiv, funksional, korpus və sosial kontekstlərdə nəzərdən keçirilir. Bu yanaşmaların hər biri məcazlaşma prosesinin fərqli aspektlərini üzə çıxararaq, onun dilin struktur və funksional inkişafındakı rolunu dərinlən anlamağa imkan verir.

Ənənəvi dilçilər, xüsusilə XIX və XX əsrin əvvəllərində, məcazları ədəbi dildə bədii-estetik məqsədlərlə istifadə olunan ikinci dərəcəli vasitə kimi qəbul edirdilər. Bu dövrdə məcazlar əsasən poetik nitqə aid edilir, gündəlik və elmi diskurslardan kənar tutulurdu. Strukturalist dilçilər, xüsusilə F.Sössürün təsiri ilə, məcazlaşmanı dil sisteminin sintaktik və semantik elementləri arasındakı münasibətlər fonunda təhlil edirdilər. Onlar məcazın məna transferi prosesini müəyyən

leksik və sintaktik quruluşlara bağlayırdılar. Lakin bu yanaşma məcazların konseptual əsaslarını və idrakla bağlı tərəflərini izah etməkdə kifayət qədər dərinliyə malik deyildi.

Son dörd onillikdə məcazlaşma prosesi və təfəkkür birgə araşdırılmış və onların qarşılıqlı əlaqəsi əsas diqqət mərkəzində olmuşdur. 1980-ci illərdə C.Ləkof və M.Consonun təqdim etdiyi Konseptual Metafora Nəzəriyyəsi (Conceptual Metaphor Theory – CMT) məcazlaşma prosesinin tədqiqində əsas dönüş nöqtəsi oldu. Onlara görə, məcazlar yalnız dilin bir hissəsi deyil, insan təfəkkürünün strukturunu təşkil edir. İnsanlar abstrakt anlayışları konkret təcrübələr əsasında dərk edir və bu, metafora vasitəsilə mümkün olur. Məsələn, “*Time is money*” (Zaman puldur) kimi konseptual metafora düşüncədəki sistemli bir strukturun dilə necə yansıdığını göstərir. Kognitiv yanaşma, məcazlaşmanı semantik dəyişmədən daha çox idraki proses kimi qiymətləndirir və bu sahədə tədqiqatlara psixologiya, neyroelm və fəlsəfə kimi fənlər də daxil olur [5, s. 3-7].

Son illərdə korpus əsaslı tədqiqatlar məcazlaşma prosesinə statistik və empirik baxış gətirmişdir. Bu yanaşma müxtəlif dövrlərə və diskurs janrlarına aid böyük mətn bazalarında məcaz nümunələrinin tezlik, kollokasiya və kontekstual xüsusiyyətlərini araşdırmağa imkan verir. Korpus əsaslı yanaşmalar müxtəlif metafora modellərinin real dil istifadəsindəki əksini ortaya qoymuşdur. Bu yanaşma təkcə metafora ilə deyil, metonimiya, sinekdoxa, hiperbola, litota və ironiya kimi digər məcaz növləri ilə də işləməyə şərait yaradır. Məsələn, semantik dəyişmələrin və ifadə tezliyinin zamanla necə dəyişdiyini göstərən diaxron analizlər, məcazlaşmanın tarixi inkişaf xəritəsini təqdim edir [4, s. 174].

Funksional və diskurs təhlilləri isə məcazları kommunikativ məqsəd daşıyan diskurs elementləri kimi şərh edir. Məcaz burada yalnız semantik yox, həm də sosial və ideoloji alət kimi çıxış edir. Critical Metaphor Analysis (CMA) çərçivəsində təhlillər göstərir ki, metaforalar siyasi, iqtisadi və sosial diskurslarda müəyyən mənaları ideoloji şəkildə “normal” kimi təqdim edir [2, s. 98]. Məsələn, mühacirətlə bağlı “*flood of immigrants*” (immigrant axını) metaforası, təhlükə və nəzarətsizlik ideyasını yaymaq üçün istifadə olunur. Beləliklə, məcaz sadəcə dil hadisəsi deyil, sosial güc strukturunun bir hissəsinə çevrilir.

Bu yanaşmalar bir-birini inkar etmir, əksinə, bir-birini tamamlayaraq məcazların dil, düşüncə və cəmiyyət kontekstində necə fəaliyyət göstərdiyini anlamağa imkan verir. Müasir tədqiqatlar bu yanaşmaların sintezini həyata keçirərək məcazlaşmanın həm idraki, həm də sosial-funksional aspektlərini ortaya qoyur. Məcazlar və məcazlaşma prosesi haqqında danışarkən ilk öncə məcazı həqiqi mənadan ayırmağı bacarmalıyıq. Bu isə bəzən düşündüyümüzdən çətin ola bilər. Çünki məhz bu anda bəziləri məcazlara yalnız ədəbiyyatın elementləri olaraq yanaşır, bəziləri isə onları gündəlik həyatımızdakı nitqimizin ayrılmaz parçaları hesab edirlər. Bu məcazların arasında ən sıx istifadə olunan və daha çox tədqiqat obyektinə çevrilən metaforalardır. Ona görə də metaforalar bu baxımdan daha çox müzakirə obyektinə olmuşdur.

Əgər biz məcazlaşma prosesindən danışırıqsa metaforik xəritələşmə anlayışına xüsusi yer verməliyik. Metaforik xəritələşmə, kognitiv dilçilikdə əsas anlayışlardan biridir və bir konseptual sahənin digərinə sistemlik şəkildə ötürülmə prosesini izah edir. [5, s.171]. Başqa sözlə, metaforik xəritələşmə mənbə sahəsi (source domain), yəni adətən daha konkret və təcrübəyə əsaslanan sahə ilə hədəf sahəsi (target domain), yəni daha abstrakt anlayışlar sahəsi arasında uyğunluq və əlaqə yaradır. Bu zehni mexanizm mürəkkəb və ya qeyri-maddi ideyaların tanıq, konkret təcrübələr vasitəsilə başa düşülməsinə imkan verir. Məsələn, “*time is money*” (zaman puldur) konseptual metaforasında mənbə sahəsi olan pul sahəsinin xüsusiyyətləri (xərcləmək, qənaət etmək, israf etmək) hədəf sahəsi olan zaman anlayışına köçürülür. Nəticədə “*spend time*” (zaman sərf etmək), “*waste time*” (zamanı israf etmək), “*save time*” (zamana qənaət etmək) kimi ifadələr gündəlik dilin təbii hissəsinə çevrilir. Ancaq bu ifadələr metaforik mənaya əsaslanır. Belə xəritələşmələr insanın konkret təcrübələrə əsaslanaraq abstrakt düşüncəni strukturlaşdırmasını göstərir.

Linqvistik baxımdan, metaforik xəritələşmələr təsadüfi və ya yalnız bəzək məqsədli deyil; onlar bir dil icmasında sistemlik və konvensional xarakter daşıyır. Xüsusilə ingilis dilində metaforik strukturlar yüksək dərəcədə ardıcılıdır. Məsələn, “*knowing is seeing*” (bilmək görməkdir), “*life is a journey*” (həyat səyahətdir) və “*argument is war*” (mübahisə müharibədir) kimi konseptual metaforalar təkcə ifadələrə deyil, həm də düşüncə və diskurs nümunələrinə təsir

göstərir. Məsələn, “*argument is war*” metaforası “*defend your position*” (mövqeni müdafiə etmək), “*attack an idea*” (fikrə etiraz etmək) “*win an argument*” (mübahisəni qazanmaq) kimi ifadələri yaradır. Burada “*war*” (müharibə) sahəsinin strukturu abstrakt “*argument*” (mübahisə) anlayışına köçürülərək onu rəqabətli fəaliyyət kimi təsvir edir [1, s. 88-90].

Beləliklə, metaforik xəritələşmə yalnız üslub və ya bəzək vasitəsi deyil. Bu, insanın təcrübə və abstrakt anlayışları birləşdirərək mənalar yaratmaq qabiliyyətini əks etdirən zehni bir prosesdir. Bu xəritələşmələrin müxtəlif kontekstlərdə ardıcıl təzahür etməsi, metaforanın yalnız dil səviyyəsində deyil, konseptual səviyyədə işlədiyini göstərir. Bu səbəbdən ifadə formaları fərqli olsa da metaforik düşüncə mədəniyyətlər arasında da universaldır.

İngilis dilində metaforik xəritələşmə zamanla inkişaf etmiş və diaxronik olaraq dəyişmişdir. Erkən ingilis ədəbiyyatında, məsələn “*Beowulf*” epik mətnində, metaforik ifadələr əsasən fiziki və sosial təcrübələrə bağlı olmuşdur. Burada “*life is a journey*” və “*death is sleep*” kimi metaforalar həm gündəlik həyat, həm də mənəvi anlayışlarla bağlı idi. Bu dövrdə metaforik ifadələr daha çox konkret təsvirlər üzərində qurulmuş, lakin eyni zamanda abstrakt ideyaları izah etməyə xidmət etmişdir [6].

Orta və Yeni İngilis dövründə isə metaforik xəritələşmələr daha mürəkkəb və sistematik hala gəlmişdir. Məsələn, “*time is money*” konseptual metaforası bu dövrdə geniş yayılmış və gündəlik dilin hissəsi olmuşdur. Bu dövrdən etibarən bir çox metaforik ifadələr konvensionallaşaraq həm yazılı, həm də danışq dilində mütəmadi istifadə olunmağa başlamışdır.

Müasir ingilis dilində metaforik xəritələşmə daha sistematik və konseptual səviyyədə özünü göstərir. Konseptual metaforalar, məsələn “*knowing is seeing*”, “*argument is war*”, “*ideas are food*”, həm dilin ifadə imkanlarını, həm də düşüncə tərzini formalaşdırır. Bu metaforik strukturlar yalnız fərdi ifadələrdə deyil, həm də mədəni və intellektual kontekstlərdə ardıcıl olaraq görünür. Müasir korpus tədqiqatlarında isə tədqiqatçılar böyük məlumat dəstlərini analiz edərək metaforik xəritələşmələrin diaxronik olaraq necə inkişaf etdiyini müəyyən edirlər. Zamanla bir çox metaforik xəritələşmə adiləşir və onların məcazi təsiri itir, beləliklə “ölü” metaforalara çevrilir. Məsələn, “*fall in love*” (aşiq olmaq) və “*grasping an idea*” (fikri tutmaq) kimi ifadələr artıq gündəlik dilin hissəsi kimi qəbul olunur, baxmayaraq ki, onların mənşəyi fiziki təcrübələrə əsaslanan metaforik ötürmələrdir.

Nəticə etibarilə, metaforik xəritələşmə ingilis dilində konseptual baxımdan formalaşmanın əsas mexanizmidir. Bu, insanın qavrayışı, təcrübəsi və düşüncəsini birləşdirərək fiziki və abstrakt sahələr arasında körpü yaradır. Bu xəritələşmələri öyrənmək, dilçilərə dilin düşüncəni necə əks etdirdiyini və metaforik düşüncənin insan anlayışını necə formalaşdırdığını anlamağa imkan verir.

Belə bir fikri qeyd edə bilərik ki, bəzən ifadələrin məcazi mənada olub olmaması məsələsinə fərqli yanaşmalar olmuşdur. Ləkof və Conson (1980) əsərlərində Berkeley Universitetində Ləkofun 1970-ci illərdə apardığı dərslər istinad edirlər. Həmin dərslərdə o, tələbələrə bir mübahisənin təsvirini təqdim edərək, onlardan metaforaları müəyyən etmələrini istəyib. O, tələbələrin “*shoot down someone else’s argument*” (başqasının arqumentini alt-üst etmək), “*bring out the heavy artillery*” (mübahisə vaxtı qarşı tərəfi cavab atəşinə tutmaq) və ya “*blow below the belt*” (bel altına zərbə endirmək, gözlənməz zərbə endirmək) kimi ifadələri metaforik ifadələr olaraq yanaşacaqlarını gözləyirdi. Lakin bəzi tələbələr bu yanaşmaya qarşı çıxaraq bildirdilər ki, bunlar mübahisə zəminində nitqin adi və gündəlik ifadə üsullarıdır. Başqa sözlə, bu ifadələr yeni deyil, gündəlik dildə işlədildiyinə görə də metaforik hesab edilə bilməz [3, s. 3].

Bu cür yanaşmanı sual altına qoyan bir sıra səbəblər mövcuddur. Konvensionallıq və gündəlik istifadənin sərhədlərini hərfi və məcazi mənalarla fərqləndirmək lazımdır. Bu məsələlərdən biri də mənaların zamanla dəyişməsidir. Tarixi dilçilər uzun müddətdir ki, bəzi mənə dəyişikliklərinin metaforik və ya metonimik xarakter daşdığını qəbul edirlər. Məsələn, dünyanın müxtəlif dillərində “görmək” mənəsini verən sözlər zamanla “anlamaq” və ya “bilmək” mənəsini daşımağa başlamışdır. Bəzi hallarda isə ilkin mənə tamamilə unudulmuşdur: məsələn, müasir ingiliscədə “*wit*” sözü intellektual qabiliyyət mənəsini versə də, onun mənşəyi görmə anlamı daşıyan hind-avropa kökünə dayanır. Lakin bəzi hallarda ilkin mənalar qorunub saxlanmışdır.

Məsələn, “*I see what you mean*” (Mən sənə nə demək istədiyini anlayıram) cümləsində olduğu kimi, “görmək” burada idrak sahəsinə aid olan metaforik “anlamaq” mənasını daşıyır.

“Knowing is Seeing” (görmək bilməkdir) metaforaları ingilis dilində son dərəcə məhsuldar sayılır. Bu metaforik ifadələr gözümüzlə görərək topladığımız informasiyaya beynimizin daha çox etibar etməsini yansıdır. Məsələn, “*I see how*” (bir işin necə və hansı yolla icrasını bilmək), “*shortsighted*” (gələcəyi və işin mümkün nəticələrini öncədən görə bilməyən), “*blind to*” (həqiqəti görə bilməyən), “*to have an eye for*” (qeyri adi və xüsusi şeyləri görüb tanıya bilmək) kimi ifadələr bu silsilədən sayılır. *Transparent* (şəffaf), *opaque* (bulanıq), *illuminate* (ışıqlandırmaq) və *shed light on* (aydınlıq gətirmək) kimi söz və ifadələr həm görmə duyğusuna, həm də idraka dair mənə daşıyır və bu iki sahə arasında körpü yaradır. Bu tip sözlər artıq dilin gündəlik istifadəsinə daxil olduğundan, onların hələ də metaforik olub-olmadığı sual altına alınır. Əgər bir ifadə artıq adiləşibsə, biz onu metafora kimi dəyərləndirməliyikmi? Ləkof və Consonun yanaşmasına görə, bəzi sözlər — məsələn *wit* (zəka) — artıq metaforik mənasını itirib, amma “*shed light on*” kimi ifadələr hələ də metaforik potensialını qoruyur. Bu cür ifadələrin adiləşmiş olması onların yenilikçi istifadəsini və mənalandırma gücünü zəiflətmir, əksinə, belə metaforalar gündəlik danışmada mənə yaratmaq üçün aktiv olaraq istifadə olunur [5, s. 75].

Metafora və metonimiya dil vahidlərinin mənasında geniş və məcazlaşmış əlaqələr yaratmaq baxımından mühüm rol oynayır. Burada məcazlaşma dedikdə, bir sözün başqa bir mənəyə köçürülərək yeni kontekstdə işlənməsi nəzərdə tutulur. Həqiqi mənə isə sadəcə gündəlik və sınavi istifadə demək deyil, həmçinin, məcazlaşma yolu ilə yaranmamış, birbaşa və ilkin mənəni ifadə edir. Dilçilikdə polisemiya, yəni bir sözün çoxsaylı, amma qarşılıqlı əlaqəli mənələrə malik olması adətən məcazi xarakter daşıyır. Məsələn, “*see*” feli ingiliscədə həm fiziki görməni, həm də anlama və idrakı ifadə edir. *Can you see the street signs?* (Yol nişanlarını görürsənmi?) və *Do you see what I mean?* (Nə demək istədiyimi anlayırsanmi?) cümlələri bu çoxmənəlilikdən yaxşı nümunələridir.

Ənənəvi qrammatikalar metonimiyanı əsasən “hissə-bütöv” münasibətləri kontekstində izah edir və çox vaxt metonimiya ilə sinekdoxa arasında fərq qoyurdular. Ancaq bu fərqlər hər zaman eyni şəkildə müəyyənləşdirilmirdi. Sinekdoxa bəzən konkret olaraq hissənin bütövünü əvəzlədiyi hallara aid edilir (məsələn, *hands* – “işçilər” mənasında). Metonimiya isə həm bütövün hissəni bildirdiyi, həm də daha geniş assosiativ əlaqələr çərçivəsini əhatə edə bilər. Digər yanaşmalara görə, metonimiya əsasən assosiativ münasibətlərə (məsələn, *suits* (kostyumlar) – “iş adamları” mənasında) əsaslanır, sinekdoxa isə “hissə-bütöv” və “bütöv-hissə” münasibətlərini ifadə edir [3, s. 4].

Koqnitiv dilçilik sahəsində aparılan tədqiqatlar göstərir ki, metonimiyanın öyrənilməsi bu fenomenlərin bir-biri ilə əlaqəli şəkildə təsnifləşdirilməsini və eyni zamanda əvvəlki yanaşmalardan fərqli şəkildə alt bölmələrə ayrılmasını məqsədəuyğun hesab edir. Buna görə də bu tədqiqatlarda müasir koqnitiv dilçiliyin metonimik hadisələrə verdiyi təriflər əsas götürülür.

Metonimik hadisələrin təsnifatında diqqətəlayiq bir fərqləndirmə kateqorial metonimiya və çərçivə metonimiyası arasında aparılır. Kateqorial metonimiya dilin mənalandırma sisteminə xüsusi bir hadisə kimi çıxış edir və bir kateqoriyanın digər kateqoriya vasitəsilə təmsil olunması prinsipinə əsaslanır. Bu növ metonimiya adətən eyni konseptual sahəyə daxil olan anlayışlar arasında yaranır, yəni bir varlığın müəyyən xüsusiyyəti, funksiyası və ya tipik nümayəndəsi bütöv kateqoriyanı ifadə etmək üçün istifadə olunur. Məsələn, “*the university decided* (universitet qərar verdi)” cümləsində “*university*” sözü həmin qurumda qərar verən şəxsləri – rəhbərliyi və ya idarə heyətini – təmsil edir. Bu tip semantik keçidlərdə mənə dəyişməsi metaforik yox, məhz konseptual yaxınlıq üzərində qurulur. Beləliklə, bu hadisə yalnız leksik mənədə deyil, həm də idrak səviyyəsində kateqoriyaların bir-birinə çevik şəkildə bağlı olduğunu nümayiş etdirir. Əsasən, kateqorial metonimiyalarda bir arada rast gəldiyimiz şeylər arasında avtomatik assosiasiya yaranır və birinin adı digərini xatırladır. Məsələn, biz “Kleenex” brendini salfetlərlə əlaqələndirə bilərik və nəticədə “kleenex” sözü ümumi “salfet” mənasında işlənilə bilər.

Çərçivə metonimiyasında (frame metonymy) isə mənə keçidi eyni konseptual çərçivənin daxilində baş verir. Yəni bir hadisə və ya anlayış həmin çərçivənin başqa bir elementi vasitəsilə

təmsil olunur. Bu baxımdan, çərçivə metonimiyası konseptual bütövlük içərisindəki hissələrin və ya hissə–bütöv münasibətlərinin idrak səviyyəsində fəallaşması nəticəsində formalaşır. Biz bu cür metonimiyalara “*deck hands*” və “*field hands*” ifadələrindəki *hands* sözünün hər iki halda orada çalışan insanları nəzərdə tutmasını misal çəkə bilərik. Həmçinin, “*two heads are better than one*” (iki baş bir başdan yaxşıdır) ifadəsində *two heads* iki insanı bildirir. Bu cür əlaqələr arasında ən maraqlı nümunələrdən biri eyni anda baş verən hadisələr əsasında formalaşan assosiasiyalardır. Məsələn, bir restoran işçisi digərinə “*The chicken sandwich wants another soda*” (yəni “toyuqlu sendviç bir kola da istəyir”) dedikdə, burada “*toyuqlu sendviç*” deyərək əslində həmin yeməyi sifariş etmiş müştəri nəzərdə tutulur. Çünki bu tip mühitlərdə işçilər adətən müştərinin adını bilməsələr də, sifariş və şəxs arasında konkret bir əlaqə olur.

“*See*” (görmək) feilinə dair müzakirəni davam etdirsək görərik ki, bu feil metaforik mənə ilə yanaşı həm də çərçivə-metonimik mənə daşıya bilər. Yəni görməyə aid olmayan hallarda belə bu feil situativ və ya kontekstual assosiasiyalarla işlənilə bilər. Məsələn, “*I need to see a dentist*” (diş həkimi ilə görüşməliyəm) dedikdə, biz əslində həmin şəxsi fiziki olaraq görməyi nəzərdə tuturuq. Deməli, burada “görmək” sözü həm də kontekstdə üzvbüz təmas, məkan paylaşımı və ya konsultasiya ideyasını ehtiva edir [3, s.103].

Məcəzlaşma ingilis dilində çoxmənəlilik formalaşmasında aparıcı mexanizmdir. Metafora konseptual sahələr arasında xəritələşmə yaratmaqla, metonimiya isə eyni sahə daxilində assosiativ əlaqələri genişləndirməklə sözlərin diapazonunu artırır. Müasir ingilis dilində çoxmənəli sözlərin əksəriyyətinin mənşəyi məcəzlaşmaya dayanır. Buna səbəb isə odur ki, metaforalar konseptual əlaqələr yaradır, metonimiyalar əlaqəli obyektləri bir çərçivə daxilində birləşdirir, dil istifadəçiləri isə bu əlaqələri asanlıqla qəbul edir. Nəticədə zamanla metaforik mənalar adıləşir və sözün lüğəvi anlamına çevrilir. Bu prosesin linqvistik əhəmiyyəti vardır. Çünki, məcəzlaşma prosesi nəticəsində yaranan çoxmənəlilik nəticəsində kontekstual çeviklik artır, yeni anlayışların adlandırılması asanlaşır, nitqdə daha az sözlə daha çox mənə ötürmək olur.

Nəticə: Aparılan təhlil nəticəsində müəyyən olunur ki, metafora və metonimiya ingilis dilində yalnız bədii ifadə vasitələri deyil, həm də gündəlik ünsiyyətdə və konseptual düşüncə sistemində mühüm rol oynayan əsas mənəyaradıcı mexanizmlərdir. Tədqiqatın nəticələri məcəzlaşmanın dilin dinamik inkişafında və semantik strukturunun formalaşmasında əhəmiyyətli yer tutduğunu göstərir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. A Method for Linguistic Metaphor Identification / J.G.Steen [et al.] – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, - 2010. – 239 p.
2. Charteris-Black, J. Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis / J.Charteris-Black. – New York: Palgrave Macmillan, - 2004. – 278 p.
3. Dancygier, B. Figurative Language / B.Dancygier, E.Sweetser. – UK: Cambridge University Press, - 2014. – 242 p.
4. Geeraerts, D. Theories of Lexical Semantics / D.Geeraerts. – UK: Oxford University Press, - 2010. - 364 p.
5. Lakoff, G. Metaphors we live by / G.Lakoff, M.Johnson. –USA: The University of Chicago, - 1980. - 242 p.
6. <https://www.somanybooks.org/eng205/Beowulf.pdf>

Конуль Салманова

Роль метафоры и метонимии в процессе формирования переносных значений в английском языке

Резюме

В данной статье анализируется процесс метафоризации в английском языке с лингвистической и семантической точек зрения. Главная цель исследования – определить

ролю метафоры в расширении значения языковых единиц и формировании новых семантических отношений. В статье рассматривается феномен метафоризации в общем контексте, с акцентом на такие ведущие типы метафор, как метафора и метонимия. Метафора рассматривается как базовый когнитивный механизм, позволяющий выразить абстрактные понятия путем установления аналогичных отношений между концептуальными областями. Метонимия, с другой стороны, анализируется как средство расширения выразительных возможностей языка посредством семантических переносов, основанных на отношениях «часть-целое», «причина-следствие» и «близость» в рамках одной и той же концептуальной области. В статье показана взаимосвязь метафоры и метонимии, а также их функция в лексико-семантических изменениях.

Ключевые слова: процесс метафоризации, концептуальная метафора, метонимия, метафорическое отображение, исходная область, целевая область

Konul Salmanova

*The role of metaphor and metonymy in the process
of metaphorization in english*

Summary

This article analyzes the process of metaphorization in English from a linguistic and semantic perspective. The main goal of the study is to determine the role of metaphor in the expansion of the meaning of language units and the formation of new semantic relations. The article examines the phenomenon of metaphorization in a general framework, focusing on such leading metaphor types as metaphor and metonymy. Metaphor is considered as a basic cognitive mechanism that allows the expression of abstract concepts by establishing analogous relationships between conceptual areas. Metonymy is analyzed as a means of expanding the expressive capabilities of language through semantic transfers based on part-whole, cause-effect and proximity relationships within the same conceptual area. The article shows the mutual relationship of metaphor and metonymy, as well as their function in lexical-semantic changes.

Key words: metaphorization process, conceptual metaphor, metonymy, metaphorical mapping, source domain, target domain

Çapa tövsiyə edən: Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti

*Rəyçilər: dosent Ə.Q.Məmmədova
f.ü.f.d. N.F.Həbibullayeva*